

SZEGEDRŐL INDULT A FORRADALOM?

Dr. Kiss Tamást a MEFESZ egykori alapító tagját, a MEFESZ-ügy elsőrendű, 8 év börtönbüntetésre ítélt vádlottját kérdeztük.

— „A MEFESZ-t az 1989 előtti Magyarországon megjelent történeti munkák a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) felbomlasztása első lépéseként, „jobboldali, revizionista” vezetés alatt álló szervezetként mutatják be, „mely 1956. október 16-án Szegeden, Budapesten és másutt ismét megalakult”. Azaz, összefüggésbe hozzák az 1945 nyaratól szerveződő Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetségével, az egyetemi diákság akkori önálló szervezetével. Ön, az alapítók egyike a legilletékesebb, hogy válaszoljon: mikor, milyen céllal és hogyan alakult meg 1956 őszén a MEFESZ?

— Letartóztatásom után hat hónapig gyötörték a rendőrségen, hogy mondjam meg, honnan — melyik klerikális, szélsőjobboldali, fasizta, horthysta szervezettől — ered az ötlet, kinek a megbízásából hoztuk létre a szegedi MEFESZ-t. A nyomozók és a bíróság végül elhitte azt, amit az utóbbi 30 év hazai történetírása nem vesz tudomásul: mi, egyetemisták találtuk ki a MEFESZ-t... Egy szombati napon, október 13-án Lejtényi András barátommal, aki szintén joghallgató volt, sétáltunk. Mutatott nekem egy röplapot..., amelyen az a követelés szerepelt, hogy az orosz nyelv oktatását tegyék fakultatívvá. Erre én azt mondtam, nemcsak ez a prob-

Néhány történész és néhány szemtanú „igen”-nel felel a címben feltett kérdésre, mert a MEFESZ, a szegedi diákszervezet megalakítását tekintik az 1956-os forradalom kezdetének. Erről a forradalmi diákszervezetről az eddig megjelent történeti munkák többsége hallgat, vagy tévesen informál. A szegedi MEFESZ „igazi” történetéről az egyik alapító, dr. Kiss Tamás visszaemlékezését közöljük. (Az interjú teljes terjedelmében a Szegedi Egyetem című városi hetilap 1990. február 5-i számában jelent meg.)

Összeállításunknak aktualitást nem csak a diákmozgalmak mostanában tapasztalt jelentősége ad, hanem az is, hogy az 1956-os országos emlékünnepe nyitányaként a Történelmi Igazságtétel Bizottsága, a József Attila Tudományegyetem és a Fidesz szegedi tagozata a MEFESZ-nagygyűlés 34. évfordulóján, október 20-án emlékestet rendez az egyetem Ady téri épületének auditorium maximumában.

léma, ennél nagyobb bajok vannak... azt javasoltam barátomnak, hogy ha valamit csinálni akarunk, ha föl akarunk lépni valami ellen, akkor azt hatékonyan kellene, tehát alakítsunk egy szervezetet. Ezután elmentünk Tóth Imre (szintén joghallgató) barátunkhoz, s hármában, egymást szinte túllícitálva adtuk az ötleteket, hogy is nézzen ki, milyen programot vállaljon föl az egyetemistáknak ez az új szervezete. Másnap (október 14-én) a diáklklubban... ismerősöknek elmondtuk az ötletünket. Általános lelkesedés közepette újabb ötletek és módszerek hangzottak el. Akkor 10-15-en lehettünk, minden karról volt valaki, a pedagógiai főiskoláról Gönczöl Dezső. Már az első pillanattól fogva világos volt, hogy önálló, a DISZ-tól független szervezetre gondolunk... Október 16-án, az auditorium maximumban mintegy 1500 hallgató gyűlt össze — a dokumentumok szerint a DISZ szervezte ezt a „tájékoztató gyűlést”. Szinte természetes volt, hogy

ezen alkalommal előterjesztjük javaslatunkat. Közöltem, hogy független, alulról szerveződő, demokratikus érdekvédelmi szervezet megalakítására gondoltunk, a diákok kívánságainak összehangolására. Már akkor MEFESZ-ként emlegettük, mert — ha jól emlékszem — október 14. táján dobódott a köztudatba, hogy a Magyar Egyetemisták és Főiskolások (talán a következő E azt jelenti, hogy Egységes) Szövetségének nevezzük az új szervezetet. Teljesen véletlen műve, hogy a név rövidítése azonos a '45-'46-os szervezetével, mert... nem tudunk a 10 évvel korábban létező szövetségről. A hallgatóság — kizárólag diákok vettek részt a nagygyűlésen — ovációval fogadta a közlést, kimondta a megalakulást. Lejtényi András ismertette az addigra kialakult programot, az alapvetően érdekvédelmi jellegű követeléseket...

— Amilyen gyorsan megalakult, ugyanolyan rövid idő alatt országosan ismert lett a MEFESZ...

— Az első, rövid újsághír az október 18-i Délmagyarországban jelent meg, de a sajtó csak az október 20-i gyűlés után foglalkozott jelentőségének megfelelően a MEFESZ-szel. Az alakuló gyűlés után levelet írtunk az ország összes egyetemére..., s felszólítottuk őket, ha egyetértene a céljainkkal, ők is hozzák létre ezt a diákszervezetet... Mi hárman, az „alapítók” a Virág cukrászdában megszerveztük a szervezeti és működési szabályzatot. Lejtényi a követeléseket kötötte csokorba... Időközben Tóth Imre Budapestre utazott, hogy a Belügyminisztériumban engedélyt szerezzen a MEFESZ bejegyzéséhez, de ott szóba se álltak vele...

— Az október 20-i nagygyűlésen alakult ki a szegedi MEFESZ 20 pontos programja. Hogyan tette ezt magáévá egy országos diákmozgalom?

— „A Petőfi kör meghívására, október 20-án éjszaka Lejtényivel Budapestre utaztunk. Ott tárgyaltunk a Petőfi kör vezetőjével, Tánczos Gáborral, aki ekkor már hivata-

los támogatást ígért. A DISZ Központi Vezetősége meghívásának is eleget tettünk... arra jutottunk, hogy a DISZ október 28-29-re országos diákszervezetet hív össze, ahol megalakulhat az országos szervezet... Október 21-22-én különböző budapesti egyetemeken... nagygyűlésein, mint a szegedi MEFESZ küldöttei mondtuk el az otthon történeteket... Mások a többi egyetemi városban — például Abrudbányai Iván Pécsre — utaztak...

— Ön szerint mi a szegedi MEFESZ megalakulásának jelentősége?

— A szegedi MEFESZ volt az első, spontán kezdeményezésre alakuló, a politikai hatalomtól függetlenül létrejött szervezet... Szegeden korábban, Budapesten később, ám erőteljesebben követelték például a vélemény- és sajtószabadságot, az új pártvezetést és Nagy Imre miniszterelnökségét; a normarendezést; a titkos választásokat; a politikai perek felülvizsgálatát; március 15. nemzeti ünnepé nyilvánítását; a Kossuth-címer visszaállítását... A MEFESZ létrehozása szikrát adott az eseményeknek azzal, hogy nyilvánosságra hozott egy hangulatot, így nagy súllyal magával ragadta az ország egyetemeit, egyetemistáit. Ebben az értelemben előkészítője és kezdeményezője volt az október 21-22-i egyetemi gyűléseknek, és a 23-i budapesti tüntetésnek.

ÚJSÁSZI ILONA

A költői kérdés nem tőlem ered. Egyetemünk tekintélyes szociológia-professzora, Szentpéteri István tette fel, az egyetem átalakulásáról a Délmagyarország szeptember 29-én megjelent „Szerepváltás — rendszerváltás az egyetemen” című dolgozatában. Tudós kollégám cikkét végigolvasva, általános jellegű elemzéseivel nem tudok, nem is akarok vitatkozni. Az egyetemi oktatás egészére vonatkozó gondolatai nekem is eszembe jutottak, el is mondtam őket korábbi tanévnyitói beszédeimben, meg az első országos egyetemi fórumon, a hazai tudományegyetemek fő problémáiról tartott rövid előadásomban. Mindezek írásban is megtalálhatók (ha nem is könnyen). Hatalom és egyetem viszonyáról többek között ezt mondtam: „Bármely szigorúan centralizált rendszer számára zavaró tényezőt jelentenek az egyetemek, ahol együtt van és erősíti egymást a fiatalos lendület és az érett tapasztalat, az új igazságok iránti vonzódás és a fejlett kritikai érzék. A bécsi és a pesti egyetem 1848-ban, s a kazányi orosz egyetem, ahova 1887-ben egy Uljanov Vladimir nevű ifjú iratkozott be — elegendő példa erre.” S hogy a hatalom és az egyetem kapcsolata milyen bonyolult lehet, azt városunk közönsége is megtapasztalhatta, nemcsak 1956 októberében, hanem néhány nappal ezelőtt is, amikor az egyetem nagy előadótérjében, majd a város utcáin a diákság és az oktatási kormányzat közötti ellentét látványosra fordult.

Am, ha professzortársam cikkével mindenben egyetértene, aligha ragadtam volna most tollat. Néhány ponton azonban vitathatónak, más helyen pedig egyenesen tévesnek tartom megállapításait. Cikkében az egyetem három karával (jogi, bölcsész, természettudományi) külön-külön foglalkozik. Amit a jogásképzés kemény kritikaként leír, azzal nem lehet vitatkozni, már csak azért sem, mert Szentpéteri professzor tanári tevékenységének három évtizedét a jogi karon töltötte, ottani oktatói munkája, de kezdetben kutatói tevékenysége is az általa most leírtak részét képezte. Kevésbé konkrét bírálatot illeti a bölcsészkar, bár úgy tűnik, néhány évtizeddel korábbi tapasztalatait nem frissítette fel kellőképpen.

Engels, mint nagy matematikus?

A korábbi vitathatatlan eszmei merevséget már a hetvenes évek elején — amikor Hajdú Péter akadémikus került a bölcsész-kari dékáni székbe — relatív tolerancia váltotta fel. Hadd emlékeztessék arra, hogy Péter László visszakerülését a bölcsész-kari tanács már a hetvenes években megszavazta; nem rajtuk múlt, hogy teljes oktatói rehabilitációjára csak a közelmúltban került sor.

Mint matematikus, leginkább Szentpéteri professzor következő mondatától szomorodtam el: „Szerencsére elmúlt az az idő, amikor a matematikusok Engelst akarták a XIX. század nagy alkotó matematikusai közé sorolni.” Ez — tréfásan mondom, de komolyan gondolom — súlyos sértés. Természetesen, sok mindent vehetnek a matematikusok szemére: szórakozottak, mereven ragaszkodnak a logikához, csodabogarak. Am, hogy valakit, aki nem matematikus, nagy és alkotó matematikussá nyilvánítottak volna —, illet még nem hallottam és nem is láttam leírva. Az előfordult a közelmúltban, hogy nem vegyészről az ország (egy másik ország) legnagyobb vegyésze lett, az sem volt ritka, hogy pici jogászból nagy jogász (vagy filozófus) lett. De matematikus? Hiszen a matematikusoknak sohasem volt szükségük arra, hogy ilyen eszközökkel teremtsék meg, vagy fokozzák hitelességüket a hatalom előtt, vagy kollégáik előtt! Szerencsés társaság! Mással előfordulhat, hogy legszívesebben letagadná, mi volt a kutatási témája az ötvenes években. Matematikussal soha! Megtörtént — nem régen —, hogy az országnak hivatalos szakmai értékelés szerint legnagyobb produkciójú matematikusa (szegedi!) megharagudott a minisztériumra. (Nota bene: még az előző kormány uralkodott!) Nem emésztette magát; öt évre vendégtanárságot vállalt túl a nagy Óceánon. Megtörtént — nagyon régen —, hogy a matematikus dékánnak „felsőbb” utasításra ki kellett volna zárnia egy vallásos tanárjelöltet. Si-mor Ferenc nevezetűt. Nem tette, inkább

felállt a dékáni székből. (Ferit ugyan mégis elcsapták, de az már másik dékán volt, és másik történet.)

Nem folytatom. Nem állítom, hogy a matematikusok különös emberek; különös anyagból sincsenek gyúrva. Egyszerűen, szakmájuknál fogva megszokták a logika tiszteletét és egymás tiszteletét. Akinek ez nem természetéből fakad, az is előbb-utóbb beletanul. Itt Szegeden pedig külön előnye a szakmabelieknek, hogy a nagy triász: Kalmár, Rédei és Szőkefalvi-Nagy oskolájában nevelkedhettek, ahol többek között azt is meg lehetett tanulni, mi a tolerancia, és mi az a véd- és dacsövetség.

Nem akarom túldimenzionálni Szentpéteri kollégám szelíd kajánkodását, de hadd zárjam hosszúra sikerült replikámat azzal a megjegyzéssel, hogy talán éppen azért kaptak kollégáim rendszeresen oly sok szavazatot a sokféle egyetemi pozícióra való titkos választásokon, mert ők sohasem sorolták Engelst a nagy alkotó matematikusok közé.

Aprópó, pozíció. Professzortársam cikkében ezt írja: „Valamennyire is jelentős intézményi pozícióba mindig azok kerültek, akik szakértetségük, levelező és esti tagozaton végzetek voltak.” Ezzel szemben könnyű utánaszámolni, hogy az utolsó 40 év tizenkét rektora mind, huszonegy rektorhelyettese pedig egy kivételével mind nappali tagozaton végzett. Mindez tény-megállapítás és nem a különböző tagozatok minősítése.

A három karról szóló elemzés egyébként nem ad teljes képet az egyetemről és az ideológia szerepéről, hiszen nem szerepel benne a két évtizedes működés után most feloszlott Marxizmus—Leninizmus Központi Tanszékcsoport, amelynek pedig az utóbbi tíz évben Szentpéteri professzor is tanszékvezetője volt. Kérem az olvasót, ez utóbbi mondatomat ne nézze denunciaciónak. Ez a marxizmus tanszékcsoport rendszeresen működött az utolsó évtizedben: itt jött létre az ország egyetlen hivatalos szamiz-

datgyűjteménye, többek között innen indult a Bibó István Emlékbizottság, de az MSZMP-n belüli reformmozgalom egyik bölcsője is itt ringott. Bármilyen legyen majd a tanszékcsoport tevékenységének megítélése az egyetem történetében, az kétségtelen, hogy itt dolgoztak azok a kutatók, akik révén ma is létezik korszerű filozófia, politológia és szociológia egyetemünkön, s mindezt — gondolom — Szentpéteri kollégám sem vonja kétségbe.

Szentpéteri István cikkének végső bekezdése azt sugallja, hogy a József Attila Tudományegyetemen mindmáig semmi sem mozdult, s most kell visszahelyezni jogaiba a szaktudást a politikai szolgálat helyett. Megítélésem szerint azonban a folyamat első nagy lépését 1979-ben történetesen éppen az egyetemi pártbizottság (!) tette meg, amikor 18:17 arányban leszavazta a felsőbb pártszervek jelöltjét, s elismert, népszerű természettudományi kari professzort helyezett a titkári posztra. A folyamat felgyorsult a következő években: 1982-ben reprezentációs rektor helyett a magyar történelem tudós kutatója, Szeged monográfusa került a rektori székbe Bihari Mihály — akkor minisztériumi tisztviselő — segítségével. (A Birodalom visszavág — jutott eszembe később, amikor Biharit kitették a minisztériumból, majd a pártból is kizárták...) A természettudományi kar Szegedre hozta a korábban Princetonban dolgozó, de Budapesten mellőzött vegyészprofesszort, Burger Kálmánt. Idősödő kollégáinknak, akik nem tudtak minősített utánpótlást nevelni, el kellett hagyni vezető posztjukat. A részletek talán nem untatnák a közönséget, de egy másik cikkbe kínálkoznak. A tanulságot azonban mindenképpen meg kell fogalmazni: Szentpéteri professzor helyzeleírása (tárgyi tévedéseit leszámítva) lehetett érvényes az ötvenes években; az utolsó évtizedben azonban már csupán és esetleg az egyetem Óáltala közelebből ismert területeire vonatkoztatható.

DR. CSÁKÁNY BÉLA
tanszékvezető egyetemi tanár
e. i. rektor
JATE